

УДК 316.613:321.02 – 021.5(477)

Людмила Малишенко, Олена Скалацька

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ТА ПОЛІТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена актуальній у сучасному суспільствознавстві проблемі створення позитивного іміджу країни. Для розкриття цього питання автори звертаються до розгляду політологічних концепцій побудови іміджу країни та особливостей культурних традицій, філософських орієнтирів українського народу. Проведене дослідження дозволяє авторам надати певні рекомендації щодо побудови позитивного іміджу країни та використовувати їх у різних галузях суспільствознавства.

Ключові слова: імідж, імідж держави, геополітика, культурні традиції, кордоцентризм, толерантність, “народний світогляд”.

L. Malyshenko, O. Skalatska. Social-philosophical and political science aspects of creating of the image of Ukraine

This article is devoted to the actual problem of modern social science of creating of a positive image of the country. To reveal this matter the authors turn to the consideration of the political science conception of the forming of the country's image and to the peculiarities of the Ukrainian people cultural traditions and philosophical orientations. Modern social conditions and political processes in Ukrainian society indicate certain difficulties and contradictions in society. Considering the latest scientific investigations in the field of the country's social-economical potential, the authors substantiate the opinion that the creation of the positive image of Ukraine is possible only on the basis of the spreading of major Ukrainian spiritual traditions in mass media. According to the authors' opinion, the theoretical basis of this problem is impossible without the use of an interdisciplinary approach, which is confirmed by recent studies of the subject. The main way to overcome the negative stereotypes about Ukraine is to show the disclosure of its original national features: tolerance, emotion, multiculturalism, goodwill, and others. The peculiarities of the way of philosophical thinking, cordocentrism – Philosophy of the heart, must be joined to these features. Cordocentrism reveals the diversity of Ukrainian worldview, combines ontological, epistemological, axiological and anthropological points. The concepts of known Ukrainian scientist D. Chizhevsky and modern Ukrainian philosopher T. V. Lyuty were used by the authors to ground the domination of cultural elements in creation of the positive image of Ukraine. The authors also analyze the latest scientific instigations in the field of political science in relation to the country's image and the image of Ukraine. This research allows the authors to provide certain recommendations of creation the positive image of the country, especially the image of the country of transition type, and to use these recommendations in various fields of social science.

Key words: image, image of the country, geopolitics, cultural traditions, cordocentrism, tolerance, “people's worldview”.

Л. Малышенко, Е. Скалацкая. Социально-философские и политологические аспекты формирования имиджа Украины

Статья посвящена актуальной в современном обществоведении проблеме создания положительного имиджа страны. Для раскрытия данного вопроса авторы обращаются к анализу политологических концепций построения имиджа страны и особенностей культурных традиций, философских ориентиров украинского народа. Проведенное исследование позволяет авторам дать определенные рекомендации по построению положительного имиджа страны, и использовать их в различных отраслях обществоведения.

Ключевые слова: имидж, имидж страны, культурные традиции, кордоцентризм, толерантность, “народное мировоззрение”.

У сучасному інформаційному просторі питання побудови позитивного іміджу держави постає актуальним не тільки для українського суспільства. Ця проблематика здебільшого розглядається політологічною наукою, але неможливо побудувати позитивний імідж та подолати негативні стереотипи без використання історичних подій, культурних особливостей, національних традицій та філософської спадщини держави. Такий перелік питань знаходиться вже у проблемному ракурсі філософії, а тому при побудові іміджу держави необхідно враховувати і філософський аналіз.

Складності вирішення питання побудови позитивного іміджу держави залежать від низки чинників. По-перше, це пов'язане з етимологією поняття “імідж”, яке має різноманітні визначення (як образ, символ, стереотип та ін.). Різноманітність тлумачення поняття імідж як об'єкта дослідження ускладнює визначення предмета дослідження. До-друге, елементи, з яких складається імідж держави, знаходяться на межі двох наук – філософії та політології. Наприклад, категорія “культурні традиції”, “культурні

цінності” є об’єктом вивчення як культурології, філософії, так і політології. Категорії “національна свідомість”, “ментальність” також є міждисциплінарними. Наукове обґрунтування розробки іміджу держави може здійснюватися у межах міждисциплінарного підходу. Про можливу сумісність філософських та політологічних наукових доробок щодо іміджу держави свідчить й антична спадщина (теорії держави Платона, Аристотеля).

Джерелознавча база з досліджень категорії “імідж”, “імідж держави” ґрунтується на даних іміджології, політології та філософії. Філософській підхід до цієї проблеми простежується у працях таких вчених, як: М. Іщенко, Т. В. Лютий, Л. В. Харченко та інші.

Іміджологія пропонує комплексне висвітлення проблеми іміджу держави у роботах: Г. Г. Почепцова, О. М. Холод, Т. Б. Хомуленко та інші.

Найбільше теоретичне визначення проблеми “імідж держави” знаходимо у політологічних дослідженнях, серед яких потрібно виділити низку робіт сучасних українських вчених: В. М. Бебик, С. Г. Денисюк, Є. Б. Тихомирова та інші.

Мета статті полягає у розкритті основних соціально-філософських та політологічних аспектів при формуванні іміджу України.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- проаналізувати головні структурні елементи побудови позитивного іміджу держави;
- розкрити культурні та філософські підвалини, що впливають на формування іміджу держави.

У сучасній науці відсутнє єдине чітке визначення поняття “імідж”. У “Європейському словнику філософії” зазначається, що французьке слово “image” є “калькою” латинського слова “imago”, яке, своєю чергою, є “досить блідим відголоском грецького словника, що стосується образу” [2, с. 435]. Більшість сучасних україномовних філософських досліджень іміджу розуміє його як образ. У політологічному словнику імідж у широкому понятті визначається як “уявлення про характер того чи іншого об’єкта”; у вузькому розумінні “як цілеспрямовано сформований образ-уявлення, який за допомогою асоціацій наділяє об’єкт додатковими цінностями” [6].

Поняття “імідж держави” належить до політологічних категорій і, як і поняття “імідж”, не має однозначного визначення, що пов’язано з етимологією останнього. Якщо опиратися на визначення іміджу як образ, то можна визначити імідж держави як її образ, або “цілісну, багатокomпонентну уяву, що містить як процеси відтворення реально наявних подій та фактів, історичних особливостей, так і сприйняття цих параметрів населенням, що не завжди носить адекватний характер” [11, с. 56].

Українська держава неодноразово проводила певні заходи та програми для забезпечення позитивного іміджу країни. У 2000 р. Центром Разумкова було проведено дослідження “Міжнародний імідж України: Міфи і реалії” (http://www.razumkov.org.ua/ukr/journal_pos.php?y=2000&cat=3&pos=5). У 2003 році Кабінет Міністрів України видає постанову “Про затвердження Державної програми забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2003–2006 роки”. Проведення Євро-2012 в Україні збільшило кількість цих аналітичних матеріалів та соціологічних опитування. Міністерство закордонних справ України зробило он-лайн опитування в п’яти країнах (Німеччині, Іспанії, Франції, Великобританії, Італії) щодо уявлень про Україну (<http://brandukraine.org/k/>). Подібні дослідження сприяють створенню наукових концепцій та рекомендацій, виокремлення позитивних та негативних процесів та явищ у країні.

Є. Б. Тихомирова у своїй статті “Імідж України у контексті міжнародних рейтингів” стверджує, що у сучасному глобальному світі імідж країни формується завдяки певним міжнародним рейтингам. Автор, спираючись на рейтингові показники, що існують, звертається до можливостей побудови позитивного іміджу України. Проведений аналіз економічних, політичних, соціальних показників іміджу країни, вказує на низькі позиції країни, що, своєю чергою, не дозволяють створити позитивний імідж. Але на думку автора, “аналіз найважливіших міжнародних рейтингів дозволяє виділити пріоритети, за якими здійснюється рейтингування країн і які є чинниками формування образу України в очах світової громадськості” [9].

Спираючись на чинники призначення держави у суспільстві, автори монографії “Теоретичні та практичні аспекти дослідження іміджу” [11] виокремлюють таку низку елементів іміджу держави. По-перше, при розгляді держави необхідно враховувати її “образ, закріплений у свідомості людей за допомогою визначених стереотипів” [11, с. 57]. По-друге, необхідно звернутися до геополітичного стану держави. По-третє, держава представляється як уявлення, образ суспільства, народу в цілому. По-четверте, це суспільна згода, єдність, що відображається у державі. По-п’яте, це моральні, гуманістичні принципи держави, що забезпечують втілення прав і свобод людини. Також до складових іміджу держави належать: символіка, ритуали, традиції (герби, гімни, пам’ятники) [11, с. 58].

Соціально-філософський вимір іміджу держави виокремлює у її складі більше елементів, які можна поділити на певні категорії: історичні умови, до яких належать головні історичні події та переламні моменти в історії народу, що сприяли його трансформації; сучасні умови розвитку держави: політичний стан, рівень життя населення, рейтингові показники країни у світі, соціальне життя, стан освіти

усіх сфер життя, реформи; культурне життя – традиції, звичаї, релігійні течії, що здобули поширення, літературні твори, пам'ятники мистецтва та архітектури, музейна справа, сучасні культурні тенденції (кіномистецтво, живопис, література); спортивні досягнення. Також на формування іміджу країни у світі впливає діяльність та досягнення її вихідців: політичних діячів, письменників, спортсменів, акторів тощо. Тому наукове підґрунтя іміджу й держави складає окремий аналіз кожного з цих елементів, а за допомогою методу паблік рилейшинз “позиціонування” потрібно підняти певні позитивні риси та приховати наявні недоліки. Стосовно України такими недоліками є соціальні конфлікти, політичні суперечності, що існують, тому потрібно перенести акцент на інші сфери життя країни, інші структурні елементи іміджу країни.

Головний чинник, на який потрібно спиратися при побудові позитивного іміджу – це сучасний стан України як “перехідного суспільства”. У сучасному суспільствознавстві для характеристики розвитку колишніх соціалістичних країн застосовують різні терміни – “посткомуністичні”, “постсоціалістичні”, “транзитні”, “трансформаційні” суспільства. У рамках соціальної філософії, у більшості випадків, використовують поняття “перехідне суспільство”. Наприкінці 80-х років ХХ століття з комуністичного суспільства Україна почала трансформуватися у перехідне суспільство, яке основним напрямом свого подальшого розвитку обрало встановлення демократичних цінностей та принципів.

В українській науці проблемою перехідного суспільства займається В. О. Таран. Він визначає ідеологію перехідного суспільства як узагальнену концепцію, в якій на основі аналізу характеристик духовного і соціального життя в перехідних суспільствах посткомуністичного типу відображені основні тенденції змісту трансформації. Автор доходить висновку, що ідеологічне поле сучасної України як перехідного суспільства складається із “світоглядно-ідеологічних духовних пластів, які містять діаметрально протилежні ціннісні орієнтації, займають різне місце в опозиційній системі з координатами “прогресивність – регресивність”, мають різні ракурси і характер відображення суспільно-перехідних процесів, відповідають інтересам різних соціальних груп і угруповань” [8, с. 16].

Іншої думки дотримується С. М. Сокол, яка для характеристики сучасних процесів, у томі числі і в Україні, використовує термін “трансформація”, який, на думку автора, має певні переваги перед поняттям “перехідне суспільство”, “оскільки перехід має обмежені часові та просторові рамки і рано чи пізно має закінчитися, незалежно від його результату”. З цією думкою можна не погодитися, оскільки перехід свідчить про поступову зміну, для якої характерні конфлікти старої та нової систем. Трансформація виступає вже як факт остаточної зміни старих устоїв на нові. С. М. Сокол виділяє важливу характеристику трансформаційних процесів – їх нерівномірність, що пов'язана з різноманітними чинниками. Наприклад, “засоби масової інформації, освітні інновації, різноманітні форми допомоги з боку розвинених держав у галузі інформації, – все це створює умови для випереджальних змін у соціокультурній галузі щодо економіки й політики” [7].

Українське перехідне суспільство, яке вибудовує свій розвиток за демократичними принципами, що має своє віддзеркалення в перетворенні всіх соціальних інститутів, стикається з інтегруючими і дезінтегруючими процесами. До перших належить відродження національної традиції, створення національної ідеї, вплив глобальних процесів. Про дезорганізацію свідчить наявність таких явищ, як поширення алкоголізму, наркоманії, підвищення рівня злочинності, зростання нервових захворювань і психічних розладів, масові політичні заворушення. Незахищеність населення перед соціальними умовами існування призводить не тільки до його маргіналізації, а й пошуків захисту, одним з яких є релігія.

Історико-культурні особливості українського суспільства, які потрібно враховувати при формуванні позитивного іміджу держави, найбільш докладно розкриті С. Хантінгтоном у концепції “зіткнення цивілізацій”. Автор розрізняє декілька видів країн у структурі цивілізації: країни-учасниці, стрижневі держави, країни-одинаки, розколоті і розірвані. Україну він зараховує до розколотих країн, що пов'язано з її географічним розташуванням на лінії розлому Західної та Православної цивілізацій. Ця лінія розлому проходить по центру країни і розділяє її на уніатський націоналістичний, україномовний захід і православний російськомовний схід [10, с. 206-208-255-259]. Особливістю розколотих країн є велика ймовірність виникнення зіткнень, оскільки великі групи належать різним цивілізаціям. Причини конфлікту полягають у тому, що домінуюча група, яка належить до однієї цивілізації, намагається визначити країну як політичний інструмент і зробити свою мову, релігію символами держави. Такий розподіл України має фактичне підтвердження в різних сучасних соціальних зіткненнях. Існує чимало суперечностей, які не можуть примирити Захід і Схід України (мовне питання, трактування історичних подій, орієнтація на Захід чи Росію), що протягом останніх років використовуються у політичній боротьбі й розпалюються засобами масової інформації. Найбільш чітко це простежується на кожних президентських виборах, у тому числі під час Помаранчевої революції в Україні.

Актуальне питання стану сучасної української культури та збереження її ідентичності порушується в роботі Т. В. Лютого та О. А. Ярош “Культура масова і популярна: теорії та практики” [5]. На думку авторів, українська культура потребує “розробки” та заходів щодо розвитку, як і економіка та політика. Оскільки ставлення до культури у нашій країні “формується “за залишком принципів” – шля-

хом відтворення ще радянських ідеалів та кліше” [5, с. 5–6]. Головні проблеми полягають у проведенні державної політики, яка нездатна перейти з теорії до практики, вона “ходить навколо абстрактної пропаганди духовності, ознаки якої мають характер штукарства, а вимоги піднести традиційні зразки культури до сучасного рівня обертаються їх підведенням під іноземні штампи [5, с. 5].

Україна уявляє собою полікультурну та полірелігійну країну. Кожний народ та культурна група, що його населяють, мають свою історію, культурні звичаї, мову. У процесі культурної взаємодії (адаптації, асиміляції, конфлікту і т. д.), вони зберегли власні культурні цінності та запозичили деякі ідеї з інших культур. У філософському дискурсі це явище називають “поліфонізмом української нації”. Подібні культурні взаємодії не завжди носять інтегруючий характер, також вони можуть сприяти появі конфліктів. Незважаючи на ці негативні явища, в українському соціумі поліфонізм можна використовувати для створення позитивного іміджу країни.

Важливість культурного компонента при створенні іміджу держави підкреслюють й інші дослідники. На їх думку, сучасне українське суспільство не відповідає “глобальним викликам, можливий завдяки органічному міжкультурному діалогу”. Створення подібного діалогу “сприяє пошуку інтеграційних форм, які могли б забезпечити гармонійний синтез загальносвітових політичних і культурних стандартів, зразків і технологій життя, з одного боку, та власного досвіду і традицій, з іншого” [4, с. 155].

Для населення України здебільшого притаманна толерантність, що можна простежити у сфері релігійних відносин. На теренах сучасної України існують міжрелігійні протистояння: між православними церквами, між православними та католиками, між традиційними та новими релігіями тощо. Усі релігійні конфлікти носять латентний характер, протікають у мирному русі (інколи трапляються суперечки). В Україні завжди існували та поширювалися різноманітні релігійні течії, переважно християнські, тому поліконфесійність можна вважати умовою для створення конкуренції між релігійними організаціями. Протягом тривалого часу українські церкви підпорядковувалися західним центрам, тому робота традиційних релігій була спрямована на асиміляцію українців, “зміну їхніх глибин ментальних структур” [3, с. 10]. Поєднання цих чинників показує, що українці звикли до існування та взаємодії з різноманітними культурно-релігійними групами.

Особливості українського народу постійно аналізуються у філософській думці. Найбільшого поширення набули роздуми з цього приводу видатного вченого Д. Чижевського. Для розгляду особливостей українців автор звертається до розкриття поняття “народний світогляд” – це національні підвалини, на яких ґрунтується філософія народу. Народний світогляд “виявляється і в тому, що цей народ у світі любить, чого в житті він уникає, що в людині найвище оцінює, до чого ставиться негативно і т. д.” [12, с. 17]. Історичні події, соціальні трансформації, культурні течії спроможні вплинути на “народний світогляд”.

Згідно з поглядами Д. Чижевського, при характеристиці національного типу можна використовувати три методи: дослідження народної творчості, аналіз важливих історичних епох, характеристика видатних представників даного народу [12, с. 18]. Аналіз характеру українського національного типу дозволяє Д. Чижевському виділити такі риси українців: емоціоналізм і сентименталізм; чутливість і ліризм; індивідуалізм та прагнення до “свободи”; неспокій і рухливість; ухил до “духовного усамітнення” видатних українців; філософія серця; “плюралістична етика” видатних українців, що полягає у визначенні можливості кожного суб’єкта на “власний індивідуальний етичний шлях”; мир між людьми та мир людини з Богом як етична цінність; ідеал внутрішньої гармонії; релігійне забарвлення [12, с. 19–23]. Саме ці риси української народності потребують подальшого філософського аналізу та спроможні скласти підґрунтя для позитивного іміджу України. У нашому дослідженні ми не торкаємося теми негативних стереотипів про українську націю (це питання для окремого дослідження), але звісно, що вони існують у представників інших країн. Риси, які перераховує Д. Чижевський, повинні бути поширені серед самих українців для самоідентифікації та у засобах масової комунікації для створення позитивного іміджу України.

До переліку цих самобутніх рис українського народу також потрібно додати таке суттєве, притаманне лише українській філософії явище, як кордоцентризм – філософія серця, що простежується у роботах Г. Сковороди, П. Юркевича та інших діячів. Цей філософський напрям містить цілісний комплекс онтологічних, гносеологічних, антропологічних та аксіологічних питань. Кордоцентризм поєднує фізичну та духовну реальність людини, “людській суб’єктивності мудрість переважає над розумом”, “перевагу трансперсонального досвіду над дискурсивною логікою” [1, с. 26]. На думку Я. С. Гнатюк, кордоцентризм містить три важливі складові: креативність спрямована – на світ Святини, акціональність – на соціальну реальність, інтроспективність – на духовну реальність [1, с. 26–27]. Український кордоцентризм по-новому розкриває сутність української нації та країни у цілому, тому постає важливою складовою іміджу держави.

Побудова іміджу держави має не лише актуальність у сучасному глобалізованому світі, а й складне наукове теоретико-прикладне питання. У сучасному науковому просторі ця проблема вирішується у рамках політології, що містить категорії, які спроможні розкрити міжнародний імідж країни. Складові

іміджу країни – це категорії, що виходять за рамки політології, а це, своєю чергою, робить проблему іміджу країни ширше. Філософія являє собою науку, що спроможна інтегрувати наявні складові іміджу держави та надати рекомендації щодо створення позитивного іміджу країни. Тому наукового обґрунтування набуває поєднання філософських та політологічних категорій та методів для створення позитивного іміджу країни. Вживання міждисциплінарного підходу дозволяє виокремити певні проблеми суспільства перехідного періоду та знайти іміджеві стратегії. Прикладом може постати створення позитивного іміджу України, що у сучасних умовах повинен ґрунтуватися на подоланні негативних стереотипів, домінуванні самобутніх культурних традицій та філософської спадщини, що перенесе акцент з низьких рейтингових показників та наявних політичних суперечностей.

У сучасній науці існує низка різноманітних технологій, що виокремлюють структурні компоненти іміджу держави, та технології побудови позитивного іміджу. В умовах, коли економічні показники не дозволяють створити привабливі умови для іноземних інвестицій, потрібно перенести акцент на культурну спадщину. Товари, що представляють країни на міжнародній арені, також не можуть створити її позитивний імідж.

Але представники спорту (футболіст А. Шевченко, брати Кличко), музичної культури (Руслана, що привезла в Україну Евробачення, гурти “Океан Ельзи”, “Воплі Відоплясова” та інші), літератури (Ю. Андрухович, О. Забужко) та інших сфер, поширюють у світових засобах масової інформації позитивний імідж держави. Також цьому процесу можуть сприяти такі специфічні особливості української культури та філософії, як кордоцентризм, поліфонічність, концепції суспільно-державних відносин, культурно-освітні центри, що не припинили своєї діяльності (Острозька академія, Києво-Могилянська академія); язичницькі традиції, які вшановуються у сучасності (проведення фестивалю Івана Купала); інші пам’ятники архітектури та мистецтва.

Література:

1. Гнатюк Я. С. Філософія українського кордоцентризму / Я. С. Гнатюк // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. – 2008. – № 1 (1). – С. 21–28.
2. Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей / [під керівництвом Б. Кассен]. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. – Т. 1. – 576 с.
3. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики України ХХІ століття : монографія / Сергій Іванович Здіорук. – К. : Знання України, 2005. – 552 с.
4. Іщенко М., П’єцух О. Імідж України в контексті глобальних трансформаційних процесів / М. Іщенко, О. П’єцух // Політичний менеджмент. – 2008. – № 4. – С. 154–162.
5. Лютий Т. В., Ярош О. А. Культура масова і популярна: теорії та практики / Т. В. Лютий, О. А. Ярош. – Київ, 2007. – 124 с.
6. Політологічний енциклопедичний словник. – К. : Генеза, 1997. – 400 с.
7. Сокол С. М. Трансформація українського суспільства в контексті глобалізації: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / С. М. Сокол [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/ard/2004/04ssmsfa.zip>.
8. Таран В. О. Концепція ідеології перехідного суспільства в контексті соціокультурного аналізу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософських наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / В. О. Таран. – Київ, 2001. – 40 с.
9. Тихомирова С. Б. Імідж України в контексті міжнародних рейтингів / С. Б. Тихомирова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pmv/2010_1/07%20tihomirova.pdf.
10. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон ; [пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова]. – М. : ООО “Издательство АСТ”, 2005. – 603, [5] с. – (Серия “Philosophy”).
11. Хомуленко Т. Б., Падафет Ю. Г., Скориніна О. В. Теоретичні та практичні аспекти дослідження іміджу : монографія / Т. Б. Хомуленко, Ю. Г. Падафет, О. В. Скориніна. – Х. : ВД “ІНЖЕК”, 2005. – 272 с.
12. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К. : Вид-во “Орія” при УКСП “Кобза”, 1992. – 230 с.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Одеського інституту фінансів Українського університету державного університету фінансів та міжнародної торгівлі від 2 липня 2013 р., протокол № 11